PREPORUKE: KAKO KULTURNU BAŠTINU UČINITI BLISKOM MLADIMA

Preporuke u okviru ovog dokumenta dio su izvještaja sa PANEL-DISKUSIJE pod nazivom "Može li kulturna baština biti „cool"?" održane 2. oktobra 2026. u Kotoru. U okviru ovog događaja, kroz otvoren razgovor, razmijenjena su iskustva i ideje o tome kako kulturnu baštinu učiniti bližom mladima.

Panel-diskusija o odnosu mladih prema kulturnoj baštini okupila je mlade, predstavnike/ce kulturnih i obrazovnih institucija, lokalne samouprave, organizacija civilnog društva i zainteresovane građane/ke.

Diskusija je realizovana u okviru projekta „Ključ Kotora – otključajmo potencijal mladih za bavljenje baštinom", koji sprovodi EXPEDITIO u okviru programa BOOST koji realizuje ALDA uz podršku Francuske agencije za razvoj (AFD).

Panel je bio usmjeren na mlade uzrasta od 15 do 30 godina, ali je razgovor namjerno uključio i iskustva osoba koje rade sa mladima ili su odgovorni za omladinske politike, polazeći od toga da se odnos prema baštini gradi čitavog života i da u tom procesu svi možemo imati svoju ulogu.

U panel-diskusiji su učestvovali:

- **Andrija Starčević**, student Povijesti Jadrana i Mediterana u Dubrovniku, u slobodno vrijeme se bavi očuvanjem i obnovom suvozida;
- **Aleksandra Dimitrovski i Simona Sofrenić** – učenice Gimnazije Kotor, aktivne u programu "Baština područja Kotora - očima mladih";
- **Madalena Martinović** – samostalna savjetnica I za djecu, mlade, rodnu ravnopravnost i LGBT u okviru Sekretarijata za kulturu, sport i društvene djelatnost Opštine Kotor;
- **Tina Ugrinić**, arhivistkinja, Državni arhiv Crne Gore – Istorijski arhiv Kotor;
- **Mladen Živkovic**, profesor sociologije u Gimnaziji Kotor;
- **Tatjana Rajić**, arhitektica i koordinatorka programa "Baština područja Kotora – očima mladih"realizovanog od strane Expeditio;

Moderatorka: Milica Kašćelan, studentkinja novinarstva

Ako bi se morala istaći jedna zajednička nit razgovora, to bi bio opšti stav da mladi ne bi trebalo da budu samo slušaoci kada je riječ o baštini područja Kotora. Njima je potrebno dati aktivnije uloge: da istražuju baštinu koja ih okružuje, propituju tradiciju i njeno značenje u vremenu u kojem žive, stvaraju sopstvene sadržaje i učestvuju u odlukama koje se tiču njihovog grada. Takvim aktivnim pristupom će današnji mladi, svojim djelima, možda stvarati baštinu za buduće generacije. Važno je, takođe, promijeniti odnos prema baštini kao nečem što treba isključivo čuvati, već stvoriti okvir da nasljeđe bude dio ličnog iskustva i identiteta mladih.

Napomena: Izvještaj je sačinjen na osnovu informacija sa panel-diskusije, kao i na osnovu komentara koje su panelisti naknadno dostavili u pisanom obliku.

Važne teme panel-diskusije

Baština kao dio identiteta

Panelisti su se složili da kulturna baština nije nešto što pripada isključivo starijima, već je ugrađeno u **identitete svih generacija.**

Srednjoškolke Aleksandra i Simona govorile su o tome kako su odnos prema području Kotora gradile **od djetinjstva - kroz tradicionalne igre, muziku, lokalni govor i svakodnevne prakse**... Učešće u projektu "Baština područja Kotor – očima mladih", kako su navele, pomoglo im je da **bolje razumiju sredinu u kojoj žive, ali i sebe.**

U daljem razgovoru panelisti su navodili različite identitetske markere. U tom kontekstu, istaknuto je da Kotor ne čine samo bedemi i istorijske građevine, već i **način na koji su ljudi živjeli**, kakav je bio njihov **odnos prema moru, planinama i cjelokupnom prostoru** koji ih okružuje. Mladen Živković je naveo primjer **ribolova kao dijela ličnog identiteta** - znanje o lokalnim vrstama ribe i mjestima na kojima se mogu naći. Kroz drugi osvrt, podsjetio je na nekadašnji **ritam života uz obalu, susrete ispred kuća** i svakodnevnu povezanost sa morem. Podsjetio je i na istoriju **bratovština** u kontekstu pitanja solidarnosti i današnje organizacije zajednice.

Mladen Živković je otvorio i temu nestajanja **znanja o ljekovitom bilju**. Kao primjer je naveo Risan, gdje je, kako je istakao, nestankom "Ljekobilja" nestalo i znanje ljudi koji su se bavili njegovim sakupljanjem. Predložio je da bi se ova tema mogla obrađivati kroz saradnju sa profesorima biologije, uz mogućnost organizovanja potrage ili neke praktične akcije. Istakao je da bi takav oblik upoznavanja prirodne baštine mogao biti zanimljiv mladima.

Sve su to, uz mnoge druge primjere, različiti elementi identiteta koji povezuju ljude sa prostorom Kotora, njegovom istorijom, načinom života i okruženjem u kojem su odrastali i/ili žive.

Kritičko propitivanje tradicije

Simona i Aleksandra su govorile o baštini kao dijelu ličnog i zajedničkog identiteta, ali i o potrebi da se **tradiciji pristupa kritički**. Kao konkretan primjer navele su temu radio podcasta pod nazivom "Tradicija bez vela: dekonstrukcija rodnih stereotipa" koji su uređivale tokom projekta "Baština područja Kotora - očima mladih". Ovo je razgovor koje su same osmislile kako bi, sa gošćom, filozofkinjom Paulom Petričevič, propitivale položaj žena u tradiciji[1]. Posebno je otvoreno pitanje kako se istorijske priče i legende mogu sagledati iz više uglova, a naročito iz ženskog iskustva. Na primjer, legende i istorijske priče mogu sadržati stavove koji su danas prepoznatljivi kao mizogini. To, prema njihovom viđenju, nije razlog da se priče izbrišu ili prepravljaju, već da se čitaju u istorijskom kontekstu i sagledavaju iz više perspektiva. Takav pristup čuva mogućnost **da se o tradiciji razgovara otvoreno, bez idealizovanja prošlosti.** Njihova poruka je da prošlost nikako ne treba prepravljati, ali da **nove generacije imaju pravo da je razumiju, tumače i propituju u kontekstu vremena u kojem žive.**

> *„Ona (tradicija) ne gubi svoju vrijednost ako mi imamo nove perspektive i nove interpretacije."* - Aleksandra Dimitrovski i Simona Sofrenić – o kritičkom tumačenju tradicije

[1] Podcast je dostupan putem linka https://soundcloud.com/radio-kotor/ljetnje-pri-e-glas-mladih-o-ba

Komunikacija prilagođena mladima

U ovom dijelu razgovora, student Andrija Starčević ukazao je na važnost **komunikacije koja je bliska mladima.** Naveo je primjer plakata koji je izgledom podsjećao na najavu muzičkog black-metal koncerta, a zapravo je pozivao na učešće u arheološkom programu. Takav vizuelni pristup bio je neočekivan za naučni sadržaj, ali upravo je zato i privlačio pažnju mladih.

> *"Imam jedan primjer, nije konkretno iz polja kulturne baštine, ali bi mogao biti primjenjiv. Speleološki odsjek Željezničar, znači speleologija, sportskonaučna disciplina, istraživanje pećina i jama, u studentskim menzama u Zagrebu dijelio je oglas da je u toku škola, obuka za speleologiju. Taj oglas dizajniran je kao plakat za neki black metal album ili koncert. Mislim da je autor tog oglasa shvatio dvije važne stvari, zbog čega je to po meni najbolji pristup omladini koji sam ikada vidio. Već se nalazi na mjestu gdje je veliki koncentrat mladih. Možemo reći da takav prikaz izgleda atraktivno. Govori jezikom razumljivim omladini, poručuje im da su stvarno dobrodošli tamo kamo ih poziva. Ali mislim da je tu puno značajnije to što je taj prizor prosto apsurdan. Možemo ga analizirati, i metal muzika i jame su oboje underground, ali prvo što pomislimo je, ovo je stvarno apsurdno. I mislim da je to pozitivno."* - Andrija Starčević

> *"Jezik, da kažemo, ukusnog apsurda je način da pobjegnemo od čisto muzejskog, svečanog, zaleđenog prikaza kulturne baštine i pokažemo da je ona živa stvar. Ne da idemo u ekstreme u kojima se mijenjaju osnovni elementi baštine. Evo ideje, želimo organizovati radionicu gradnje suvozida. EKSTREMNI ANALOGNI TETRIS BEZ VEZIVNOG MATERIJALA. Postapokaliptična ekspedicija u selo Špiljari. Prošlost je mnogo sličnija današnjici nego što to mislimo. Treba potencirati mikro-priče i događaje, male ljude, njihova iskustva. Trenutno se obnavlja prostor austrijskog gradskog zatvora i prilagođava da bude omladinski centar. Mislim da on upravo treba biti predstavljen kao zatvor. Da se mladima predstave priče i životno iskustvo, sigurno dosta negativno i mračno, ali i dalje ljudsko."* - Andrija Starčević

Važno je, međutim, naglasiti da poenta ovog primjera nije ta da kulturnu baštinu treba pretvarati u reklamu, već da treba promijeniti način na koji mladi, možda po prvi put, dolaze u kontakt s njom. Ovakav pristup, koji je blizak mladima, može pomoći da se pokaže kako **baština ne mora biti nešto "ukočeno i nedodirljivo", već kao nešto što je živo, zanimljivo i blisko njihovom iskustvu**.

Aleksandra i Simona su, dodatno, naglasile da nije dovoljno samo „upakovati" baštinu u popularan format i očekivati da će time postati bliska mladima. One smatraju da interesovanja mladih treba da proizađu iz stvarnog razumijevanja teme, i prostora da **mladi sami misle, istražuju i povezuju ono što otkrivaju, sa sopstvenim iskustvom.**

Ovaj dodatni ugao gledanja je važan jer ukazuje da mladi ne traže samo njima blizak i zanimljiv način komunikacije i predstavljanja baštine, već žele i prostor da postavljaju pitanja o tome šta se čuva, na koji način i ko odlučuje o tome kako će se nasljeđe tumačiti. **Kritički odnos prema prošlosti, dakle, ne treba posmatrati kao njeno osporavanje, već kao priliku da se ona bolje razumije, preispita i približi mladima**.

Praktičan rad i neposredno iskustvo

Andrija je, takođe, govorio i o svom višegodišnjem iskustvu praktičnog rada na izgradnji i obnovi suvozida. Naglasio je da takva iskustva mogu spojiti **sticanje znanja o baštini, fizički rad i upoznavanje prostora.**

U tom kontekstu, treba napomenuti da su se učesnici iznova vraćali na istu ideju - **mladi će se lakše zainteresovati kada imaju priliku da nešto urade, isprobaju ili otkriju, umjesto da samo slušaju niz podataka.**

> *"Ono na čemu sami radimo postaje dio našeg identiteta, razvija se velika sentimentalna vrijednost."* – Andrija Starčević

Madalena Martinović taj stav dodatno argumentovala , iznijevši rezultate istraživanja realizovanom tokom pripreme Lokalnog akcionog plana za mlade. Prema njenim riječima, u istraživanju je učestvovalo oko 200 mladih, a 80% je navelo da **ne želi još aktivnosti koje se svode na radionice i da im je potreban drugačiji, praktičniji rad.** Ovaj podatak ne treba tumačiti kao odbacivanje svakog oblika radioničarskog rada, već kao upozorenje da mladi žele više konkretnih iskustava i više vidljivih rezultata.

> *„Moramo mi da idemo tamo gdje su mladi. Ne treba da čekamo da oni dođu kod nas."* — Madalena Martinović, Opština Kotor

Kao primjeri približavanja tradicije najmlađima pomenuti su i **izrada maski, karnevalske aktivnosti, posjete lokalitetima, potraga za kulturnim blagom, kvizovi i zagonetke**. Upozoreno je, ipak, da takve aktivnosti **ne smiju biti samo zabava bez sadržaja**, već treba da vode do stvarnog upoznavanja mjesta, običaja, predmeta ili istorijskog izvora.

Za mlade su važni i **ljudi kroz koje upoznaju grad** - njihovi vršnjaci, porodica, nastavnici, umjetnici, volonteri i organizatori manifestacija. Pomenuto je iskustvo festivala "KotorArt" i "Kotorskog festivala pozorišta za djecu" kao prostora u kojem se znanje i odnos prema kulturi prenose kroz učešće, a ne samo kroz formalna predavanja.

Institucije kulture kao mjesto susreta, ne samo čuvanja artefakata

Tina Ugrinić govorila o iskustvu posjeta učenika/ca Istorijskom arhivu Kotor, ali i o potrebi da se razbije predstava o arhivu kao mračnom prostoru punom papira, koji je zanimljiv samo stručnjacima.

> *„Arhiv je jedna nepoznanica ne samo za mlade, no i za odrasle."* - Tina Ugrinić

Ugrinić je objasnila da arhivska građa omogućava susret sa istorijom kroz dokument, odnosno kroz trag koji je ostao iz vremena o kojem se govori. Ona je govorila o tome kako Istorijski arhiv Kotor pokušava da promijeni sliku arhiva kao zatvorenog i dosadnog mjesta, između ostalog kroz mogućnost da se, u

saradnji sa školom, organizuje **manja škola paleografije** u kojoj bi učenici čitali i prepisivali starije dokumente, uključujući tekstove na venecijanskom idiomu. To bi bio način da mladi čuju, ne samo priču o prošlosti, nego i da sami pokušaju da pročitaju izvor te priče.

> *"Nove generacije ne žele da budu samo pasivni posmatrači koji gledaju u dokument iza staklene vitrine. Oni žele interakciju, priču i personalizovano iskustvo. Ako njihova pažnja traje 5 minuta, onda im u tih pet minita moramo ponuditi nešto fascinantno. Naš zadatak nije da natjeramo mlade da razmišljaju kao arhivisti iz 19. ili 20. vijeka, već da mi sami naučimo da koristimo alate 21. vijeka kako bismo im približili neprocjenjivo blago koje Kotor posjeduje."* - Tina Ugrinić

Formalno obrazovanje i lokalna istorija

Mladen Živković je ukazao na mogućnost da se **lokalne teme obrađuju kroz slobodni dio nastavnog programa**, izborne predmete i posjete institucijama. Pomenuto je iskustvo da su učenici, kroz građansko obrazovanje, odlazili u arhiv, muzeje i na lokalitete kulturne baštine. Takav pristup, po njegovom mišljenju, može pomoći da grad postane dio iskustva unutar formalnog obrazovanja, a ne samo tema u udžbeniku.

Učesnici su se saglasili da škola ne može da obuhvati sve lokalne teme, ali može da otvori prostor za saradnju sa institucijama kulture, istraživačima i organizacijama civilnog društva. Za to su potrebni dogovori, unaprijed pripremljeni sadržaji i fleksibilnost da se iskoriste prilike koje se pojave tokom školske godine.

Marija Franović, predstavnica Udruge roditelja Hrvatske nastave u Crnoj Gori, koja se uključila iz publike, prenijela je iskustva terenske nastave u Hrvatskoj. Kao primjer je izdvojila je Sinj, gdje se Sinjska alka, prema njenim riječima, ne živi samo na dan održavanja manifestacije, već tokom cijele godine.

> *„Oni tu alku žive čitavu godinu, a ne samo taj jedan dan."* - Predstavnica Udruge roditelja Hrvatske nastave u Crnoj Gori (komentar iz publike)

Ona je govorila i o posjeti Hrvatskoj modernoj galeriji u Zagrebu, gdje su učenici koji su u početku negodovali zbog posjete postali zainteresovani zahvaljujući kustoskinji koja im je sadržaj predstavila na njima razumljiv način.

Tina Ugrinić je, takođe, ukazala na to da lokalna građa nije dovoljno prisutna u istraživačkom i obrazovnom radu. Kao primjere ličnosti koje bi, po njenom mišljenju, trebalo češće pominjati navela je Marka Martinovića, Bolice i Paskvaliće. Njeno izlaganje otvorilo je i pitanje koliko se istorija i književnost Boke Kotorske zaista obrađuju u školama.

Uključivanje mladih u kreiranje lokalnih politika

Madalena Martinović je predstavila iskustva Opštine Kotor u uključivanju mladih. Ona je govorila o pripremi novog Lokalnog akcionog plana za mlade. Navela je da je javni poziv za uključivanje mladih objavljen putem lokalnih medija i Viber grupa, ali da se prijavila samo jedna mlada osoba. U istom kontekstu prenijela je podatak da 30% mladih nije znalo za sekretarijat koji se bavi pitanjima mladih, dok 50% nikada nije posjetilo tu instituciju. Predstavnica Opštine Kotor je ostavila **mogućnost da problem nije u nezainteresovanosti mladih, već u načinu na koji institucije dolaze do njih.**

U istom dijelu razgovora podsjetila je na inicijativu učenika Pomorske škole za fotografski studio, koju je, prema njenom izlaganju, podržalo oko 500 učenika. Opština je za realizaciju izdvojila sredstva, ali je proces trajao oko dvije godine, a nakon pronalaženja prostora pojavila se administrativna prepreka. Primjer je pokazao da podrška ideji i obezbijeđen novac ne znače automatski da će inicijativa biti realizovana.

Kao mogući način da se komunikacija učini neposrednijom, Martinović je pomenula **ideju omladinskog kluba ili kontakt-tačke u Opštini**, sa osobom kojoj mladi mogu da se obrate sa idejom ili problemom. Govorila je o mogućnosti da takva osoba bude dostupna, na primjer, dva puta sedmično i pomogne mladima da pripreme inicijativu ili pronađu način finansiranja. U trenutku održavanja panela to je predstavljeno kao plan koji tek treba razraditi, a ne kao postojeća usluga.

Učesnici su istakli i **problem administrativnog jezika** koji nije razumljiv niti blizak mladima. Formalan poziv ili mejl ne znače mnogo ako mladi ne razumiju kome se obraćaju, šta se od njih traži i šta se nakon prijave dešava.

U diskusiji je pomenuto i da mladi često ne žele da dolaze u kancelarije institucija. Zato je važno da komunikacija bude jasna, jednostavna i prisutna u prostorima i kanalima koje mladi već koriste.

Lokalni govor i otvorenost zajednice

Rasprava o lokalnom govoru bila je jedna od najživljih i izazvala je diskusiju među panelistima i publikom.

Dio učesnika naglašavao je da bokeški govor, lokalni akcenat i riječi koje svjedoče o istorijskim vezama sa različitim kulturama treba prepoznati kao dio nematerijalne baštine. Pomenuto je i pitanje zašto se u obrazovanju pojedini romanizmi ili lokalne riječi doživljavaju kao manje prihvatljivi od drugih jezičkih uticaja. Drugi glasovi su upozorili da priča o očuvanju lokalnog identiteta ne smije prerasti u podjelu na starosjedioce i doseljenike, i doprinositi razvoju ksenofobije unutar zajednice.

Mlada osoba iz publike je iznijela stav da pripadnost gradu ne treba mjeriti porijeklom, dužinom boravka ili načinom govora već odnosom prema zajednici.

> *„Nije važno kako neko govori, odakle je i koliko je dugo tu. Jedino je bitno da volimo to mjesto i da želimo njemu najbolje.“* - Vigor Vuleković, stav iznesen tokom rasprave iz publike

Ova razmjena pokazala je da je **očuvanje jezika važna tema o kojoj treba otvoreno razgovarati, ali koja, takođe, zahtijeva pažljiv pristup**. Lokalni govor može se dokumentovati i prenositi bez stvaranja pritiska da svi govore isto, te **da uvažavanje standardnog jezika i njegovanje lokalnog govora ne moraju biti suprotstavljeni ciljevi.**

Društvena dimenzija baštine

Mladen Živković je istoriju bratovština iskoristio kao **polazište za razgovor o solidarnosti**. Bratovštine nijesu predstavljene samo kao istorijske organizacije, nego i kao oblik povezivanja ljudi u okviru određene prakse ili zanata. U tom kontekstu govorio je o društvenim vezama i uzajamnoj podršci, vrijednostima koje, po njegovom mišljenju, danas slabe.

> *„Suštinska vrijednost [...] je solidarnost tih strukovnih grupa.“* — **Mladen Živković**

Razgovaralo se o tome da li bi se vrijednosti solidarnosti i uzajamne podrške mogle prepoznati u današnjim strukovnim organizacijama, sindikatima, udruženjima i drugim oblicima povezivanja. Ideja je bila promišljanje o tome šta se iz njihovog iskustva može razumjeti i primijeniti danas.

Popularna kultura i digitalni formati o baštini

Tokom razgovora pomenuti su različiti načini da se istorija i lokalne priče predstave **kroz sadržaje koje mladi već prate: film, muziku, video-igre, društvene mreže...**

Kao primjer je navedena aplikacija iz Dubrovnika koja povezuje lokacije snimanja filmova sa pričama o tim mjestima. Učesnik/ca je predložio/la da se razmotri sličan pristup u Kotoru, kako bi se filmske lokacije povezale sa istorijom, umjetnošću i gradskim prostorom.

U diskusiji iz publike pomenuti su i potraga za kulturnim blagom, „Culture Pass“ odnosno kulturna iskaznica, kao i povoljniji ili besplatni pristup muzejima za studente koji izučavaju lokalnu istoriju. Ovi primjeri predstavljeni su kao modeli iz drugih sredina, a ne kao postojeće mjere u Kotoru.

Posebno je naglašeno da **savremeni formati ne smiju biti izgovor za izmišljanje istorijskih činjenica**. Igre mogu biti u različitim formatima, ali podaci koji se predstavljaju kao istorijski moraju se zasnivati na izvorima. Za takve projekte potrebna je saradnja arhivista, istoričara i kustosa sa ljudima koji znaju da razvijaju digitalne sadržaje.

Institucije, dakle, ne moraju same da prave aplikaciju ili video-igru. Njihova uloga može biti da ponude dokumentovane priče, otvore pristup građi i provjere činjenice, dok se kreativni i tehnički dio razvija sa partnerima.

Baština i ekonomska održivost zajednice

U završnom dijelu razgovora otvoreno je pitanje kako baština može ostati dio živog grada i istovremeno imati ekonomsku osnovu koja omogućava njeno održavanje. Jedan pravac razmišljanja polazio je od toga da se pojedine vještine, zanati, lokalne priče i prostori mogu održavati upravo ako imaju mjesto u savremenom životu i lokalnoj ekonomiji. Turizam je pomenut kao jedan od mogućih načina da se takav sadržaj podrži. Istovremeno, izražena je **zabrinutost zbog nesrazmjere između uticaja turizma za područje Kotor**a i **potrošnje resursa**, u prvom redu **prostora**, što dovodi u opasnost vrijednosti područja.

Rasprava nije ponudila jednostavan odgovor, ali je ukazano na pitanje mjere: kako razvijati kulturnu i turističku ponudu, a da baština ne postane samo dekor ili proizvod namijenjen posjetiocima, nego da korist od nje imaju i ljudi koji na području Kotora žive.

PREPORUKE

Preporuke su grupisane isključivo prema temama koje su otvorene tokom panel-diskusije, i dodatnim komentarima koje su panelisti dostavili u pisanoj formi.

PREPORUKA 1: Promovisati šire razumijevanje kulturne baštine

- Kulturnu baštinu **predstavljati kroz različite elemente koji oblikuju identitet zajednice** kako bi se razumjela širina koncepta baštine: istorijske spomenike i pejzaž, ali i običaje, tradicionalne igre, muziku, lokalni govor, znanja i vještine, svakodnevne životne prakse i odnos prema prostoru (npr. moru)...
- Veću pažnju posvećivati **društvenoj dimenziji baštine** (primjer za to su bratovštine, koje, pored svoje istorijske i kulturne uloge, baštine principe solidarnosti, uzajamne podrške i brige o zajednici)

PREPORUKA 2: Podsticati kritičko tumačenje tradicije

- Kreirati prilike da mladi **upoznaju tradiciju**, ali i da je **sagledavaju i tumače iz perspektive današnjih okolnosti i ličnog iskustva**;
- Kritičko preispitivanje tradicije predstavljati kao **način njenog dubljeg razumijevanja, a ne kao osporavanje tradicije**;

PREPORUKA 3: Prilagoditi komunikaciju i načine predstavljanja baštine mladima

- Koristiti **komunikaciju, vizuelne pristupe i formate** koji su bliski mladima;
- Prilikom osmišljavanja komunikacije razmotriti i **neočekivane ili duhovite vizuelne pristupe** koji mogu privući pažnju mladih, uz očuvanje vjerodostojnosti sadržaja;

PREPORUKA 4: Stvarati mogućnosti za praktične aktivnosti i neposredno iskustvo mladih na polju baštine

- Dati **veći prostor praktičnom radu** i aktivnostima u kojima mladi mogu nešto da urade, isprobaju ili otkriju;
- Omogućiti mladima da sami istražuju, postavljaju pitanja, donose zaključke i **povezuju baštinu sa sopstvenim iskustvom**;
- Voditi računa da praktične **aktivnosti imaju obrazovni sadržaj, ne samo zabavni**;

PREPORUKA 5: Otvarati institucije kulture prema mladima

- Razvijati institucije kulture kao **mjesta susreta, učenja i neposrednog iskustva**, a ne samo kao mjesta čuvanja artefakata;
- Približiti mladima arhivsku građu kroz aktivnosti u kojima mogu **neposredno raditi sa dokumentima** (npr. organizovanje manje škole paleografije u saradnji sa školama, u kojoj bi učenici čitali i prepisivali starije dokumente);

- Razvijati **interaktivne i personalizovane načine predstavljanja arhivske/muzejske građe** (npr. detektivske igre, potragu za blagom zasnovanu na istorijskim izvorima, večernje programe, aktivnosti istraživanja porodične istorije...);

PREPORUKA 6: Snažnije povezati formalno obrazovanje sa lokalnom baštinom

- Koristiti **slobodni dio nastavnog programa i izborne predmete** za obradu lokalnih tema koje se tiču baštine;
- Razvijati **saradnju** škola sa institucijama kulture, istraživačima i organizacijama civilnog društva;
- U obrazovnom radu posvetiti **više pažnje lokalnoj građi, ličnostima i istoriji i književnosti Boke Kotorske**;

PREPORUKA 7: Unaprijediti proces uključivanja mladih u kreiranje lokalnih politika

- Komunikaciju mladih i lokalne samoulrave učiniti jasnijom, jednostavnijom i razumljivijom, uz **izbjegavanje administrativnog jezika**;
- Koristiti **prostore i komunikacione kanale koje mladi već prate i koriste**;
- Razmotriti **uspostavljanje omladinskog kluba ili kontakt-tačke u Opštini**, sa osobom kojoj mladi mogu da se obrate sa idejom ili problemom;
- Predvidjeti **podršku mladima** u razradi inicijativa, pripremi prijedloga i pronalaženju mogućnosti finansiranja;

PREPORUKA 8: Njegovati lokalni govor uz uvažavanje različitosti

- Dokumentovati i prenositi lokalni govor kao **dio nematerijalne baštine**;
- **Uvažavati i lokalni i standardni jezik**, bez njihovog međusobnog suprotstavljanja;
- Očuvanje lokalnog identiteta povezivati sa **otvorenošću zajednice**, a ne sa porijeklom, dužinom boravka u gradu ili načinom govora;

PREPORUKA 9: Koristiti savremene i digitalne formate za učenje o baštini

- Razvijati sadržaje koji povezuju **lokalnu tradiciju sa filmom, muzikom, video-igrama, društvenim mrežama..;**
- Obezbijediti da istorijski podaci koji se predstavljaju kroz igre i digitalne sadržaje budu **zasnovani na izvorima**;
- Razmotriti modele poput **kulturne iskaznice** („Culture Pass“);

PREPORUKA 10: Povezati očuvanje baštine sa savremenim životom i ekonomskom održivošću

- Razvijati kulturnu i turističku ponudu uz pažljivo **vođenje računa o potrošnji prostora i drugih resursa;**
- Voditi računa da **baština ostane dio živog grada**, a da korist od njenog očuvanja i predstavljanja imaju i ljudi koji žive na području Kotora;

Zaključak

Zajednička poruka koja je proizašla iz razgovora jeste da mladi treba da budu mnogo više od pasivnih posmatrača kada je riječ o baštini područja Kotora. Potrebno im je otvoriti prostor da je sami istražuju i preispituju nasljeđe i njihovo značenje u savremenom kontekstu, stvaraju nove sadržaje i aktivno učestvuju u odlukama koje oblikuju grad u kojem žive. Upravo kroz takvo uključivanje, mladi ne postaju samo nosioci baštine koju su naslijedili, već i njeni aktivni stvaraoci, ostavljajući trag za generacije koje dolaze. To podrazumijeva i drugačiji pogled na baštinu - ne samo kao na nasljeđe koje treba sačuvati, već kao na živu vrijednost koja se razvija, doživljava i postaje dio ličnog iskustva i identiteta mladih.

Aktivnost je dio projekta koji sprovodi Expeditio u okviru nacionalnog programa BOOST: Balkan za optimizaciju mogućnosti, održivost i transformaciju civilnog društva, koji sprovodi ALDA uz podršku Francuske agencije za razvoj (AFD).